

Насойим ул-муҳаббат

Нашрга тайёрловчилар:

Масъул мухаррир:

Алишер Навоийнинг «Насойим ул-муҳаббат мин шамойим ул-футувват» асари муқаддима ва 770 та шайх (35 таси авлиё аёллар)нинг ҳаёти ва фаолиятига бағишиланган. «Насойим ул-муҳаббат» Абдурраҳмон Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс мин ҳазарот ил-кудс» тазкирасининг таржимаси, лекин Навоий Жомий асарига эркин, ижодий муносабатда бўлади ва унинг асаридаги маълумотларни тўлдириб ёхуд қисқартириб боради ва 618 та шайхлар сонини 770 тага етказади. Баъзан иккита шайхга битта ракам кўйилганини хисобга олсак, асардаги шайхлар сони 780 дан ортиб кетади.

Асарни нашрга тайёрлашда ЎзР ФА Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида сакланаётган 857 ва 5420 инв. рақамли қўлёзмалар ҳамда «Насойим ул-муҳаббат»нинг Туркияда чиккан танқидий матнлари асос қилиб олинди (Камол Эраслан, 1996).

Матнларни қиёслаш, шахс ва жой номларини тўғри ёзиш, таржима ва изохлар тузишда Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс мин ҳазарот ил-кудс» асарининг Эронда доктор Обидий томонидан, 1370 ҳ. ш. й.да нашр этилган нусхасидан, Жомий асарининг Тошкентда (1916) чоп бўлган тошбосма китобидан ҳамда Маҳмуд бин Усмон Али (Ломиъий Чалабий, 1479 – 1532) томонидан усмонли турк тилига ўгирилган таржимасидан фойдаланилди.

Асар матнида келган арабий ва форсий жумлалар ўз ўрнида, таржимаси эса қўштириноқ ичидаги берилди.

ҚИСҚАРТМАЛАР

- а. р. – алайҳир-раҳмаҳ – унга (Аллоҳнинг) раҳмати бўлсин!
- а. с. – алайҳис-салом – унга (Аллоҳнинг) саломи бўлсин.
- в. а. – валлоҳу аълам – Аллоҳ билгувчироқ.
- н. б. – нафаъаю биҳима – иккаласи туфайли (Аллоҳ) бизга наф етказсин.
- н. м. н. – нуввира марқадуху нуран – унинг қабри нурга тўлсин.
- н. м. н. – наввара марқадаху нуран – (Аллоҳ) қабрини нурга тўлдирсин.
- к. в. – каррамаллоҳу важҳаҳу – Аллоҳ унинг юзини мукаррам қилсин.
- р. – раҳимаҳуллоҳу – Аллоҳ унга раҳм қилсин.
- п. а. – разиёллоҳу анҳ(у) – Аллоҳ ундан рози бўлсин.
- п. а. – раҳматуллоҳи алайҳи – унга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин.
- п. а. а. – ризвонуллоҳи алайҳим ажмаъин – уларнинг барчасидан Аллоҳ рози бўлсин.
- п. р. – равваҳаллоҳу руҳаҳу – Аллоҳ унинг руҳини шодлантирсин.
- п. т. – раҳимаҳуллоҳу таоло – Аллоҳу таоло унга раҳм қилсин.
- п. т. а. а. – ризвонуллоҳи таоло алайҳим ажмаъин – уларнинг барчасидан Аллоҳу таоло рози бўлсин.
- п. т. а. – разиёллоҳу таоло анҳум – Аллоҳу таоло улардан рози бўлсин.
- п. т. р. – раҳимаҳуллоҳу таоло руҳаҳу – Аллоҳу таоло руҳига раҳм қилсин.
- с. а. в. – саллаллоҳу алайҳи васаллам – унга Аллоҳнинг салавоти ва саломи бўлсин.
- с. р. а. – салавотур-раҳмони алайҳи – унга раҳмоннинг (Аллоҳнинг) салавоти бўлсин.
- с. т. – субҳонаҳу ва таоло – покдир (Аллоҳ) ва олийдир.
- қ. – қаддасаллоҳу – Аллоҳ муқаддас қилсин.
- қ. а. – қаддаса арвоҳаҳум – Аллоҳ уларнинг руҳларини муқаддас қилсин.
- қ. а. – қаддасаллоҳу асрорахум – Аллоҳ уларнинг сирларини муқаддас қилсин.
- қ. с. – қуддиса сирруҳу – унинг сирри муқаддас қилинди.
- қ. с. – қаддасаллоҳу сирраҳу – Аллоҳ сиррини муқаддас қилсин.
- қ. р. а. – қаддасаллоҳу руҳаҳул азиз – Аллоҳ унинг азиз руҳини муқаддас қилсин.
- қ. с. а. – қуддиса сирруҳум азиз – уларнинг азиз сирлари муқаддас қилинди.
- қ. т. а. – қаддасаллоҳу таоло асрорахум – Аллоҳу таоло уларнинг сирларини муқаддас қилсин.
- қ. т. р. – қаддасаллоҳу таоло руҳаҳу – Аллоҳу таоло унинг руҳини муқаддас қилсин.
- қ. т. с. – қаддасаллоҳу таоло сирраҳу – Аллоҳу таоло унинг сиррини муқаддас қилсин.

Юзору ва ютабарраку биҳи – (Қабри) зиёрат қилинади ва табаррук саналади.

БИСМИЛЛОХИР РАҲМОНИР РАҲИМ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي فتح قلوب أوليائه من نسائم رياض الجنة والتوفيق وانشرح صدور أحبابه
من شعائم حداهن الفتنة والتحقيق وصل على من افتخر بشرف الفقر والعرفان وانتشر به
شرف الإيمان على أهل الزمان وهو منبع خوارق العادات والإلهامات ومعدن الكرامات
والمعجزات وعلى آله الطيبين وأصحابه الطاهرين.

«Мұхаббат ва тавғиқ боғчаларининг шаббодаларидан валийлар қалбини очган, ҳақикат ва футувват
боғларининг хушбўйликлари билан дўстлари кўнглини шод этган Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин.

Ирфон ва факирлик шарофати билан фаҳрланган Мұхаммад алайҳиссаломга салоту саломлар
йўллаймизки, у зот туфайли замон аҳлига иймон шарофати етишди. У зот (Мұхаммад алайҳиссалом)
одатдан ташқари ишларининг манбаи, мўъжиза, каромот ва илҳомнинг маъданидир. Ва у зотнинг маъсум
ахлу аёлларига, пок саҳобаларига ҳам салоту саломлар бўлсин»¹.

Аммо баъд мундок арз қилур жаҳл водийсинг марҳалапаймойи Алишер мулаққаб Навоий
саррафаллоҳу важҳау ан водиз-залолати ило тарикил ҳидоятиким, секиз юз сексон бирда бу бебизоат,
адимул иститоат ҳазрати устодий ва саййидий ва санадий ва маҳдумий ва шайх ул-исломий
Мавлоно нурул миллати вад-дин – Абдурраҳмон ал-Жомий алайҳир-раҳмату вал-ғуфрону ват-
тахийёту вар-ризвон,

«Аллоҳ унинг юзини залолат водийсидан ҳидоят йўлига бурсин – саккиз юз саксон бирда бу сармоясиз,
нотавон – Ҳазрат устозим, саййидим, хужжатим, маҳдумим ва шайх ул-исломим Мавлоно, миллат ва дин
нури – Абдурраҳмон Жомий – унга Аллоҳнинг раҳмати, мағфирати, саломи ва ризоси бўлсин»
хидматларида «Нафаҳот ул-унс мин ҳазарот ил-қудс» китоби жамъи ва тартибининг боиси бўлдум.
Андоқки, ул шариф китобнинг фиҳрастида ул ҳазрат наввараллоҳу марқадаҳу анинг қайфиятини шарҳ
била зикр қилибдурлар. Ўқугонлар кўрмиш бўлгайлар ва ўкумағонлар ўқусалар, кўргайлар. Ул китоб
халойик аросида машҳур ва ўкумоқ ва битимаги шоёй бўлди.

Ул маърифат ганжининг валоятосор ҳолоти зикридин ва фойиз ул-анвор мақолоти фикридин аҳли
арбобларға нағълар ва шавқу иродат аҳлиға файзлар етишди.

Доим ошуфта хотирға келур эрди ва паришон хаёлға эврулур эрдиким, ул китоб алфози форсийдур,
арабийға пайваста ва иборати ишорат аҳли тилига вобаста ва ул тиллар вуқуфидин баҳраварлар ва ул
иборати ишоратдин боҳабарлар ул алфоздин ўз қобилиятлари хурдида ва иштиғоллари мүқобаласида
нағълар топарлар ва файз элтурлар.

Аммо турк улусидин баъзики, кўнгул сидку сафосига баҳраманддурлар, бу кимиё асар сўзлар
таъсириға Тенгри иноятидин аржуманд ва ул алфозға вуқуф қиллатидин ул файзлардин маҳрум ва бу
хақойикнинг дақойики ularға номаълум. Хотирға кечмишким, агар саъй қиссан, бу китобни турк тилига
таржима қила олғаймуман ва ул дақойиқу мушкилотни равшанроқ алфоз ва очукроқ адo била ўткара
олғаймуман? – деб мутааммил эрдим. Ва не бу хаёлу муддаодин ўзумни ўткара олур эрдим ва не ишнинг
азимлиги ва душворлиги жиҳатидин шуруъ қила олур эрдим.

То таърих тўқуз юз бирдаки, ул китобнинг таълифидин йигирма йил ўтуб эрди, Тенгри таоло тавфиқи
бирла бу улуғ ишға илик урдум ва бу азим амрға қалам сурдум ва Ҳазрат шайх Фаридуддин Аттор қ. с.
битиган «Тазкират ул-авлиё»дин баъзи кибор машойихким, «Нафаҳот ул-унс»ға доҳил бўлмайдур эрди –
ҳар қайсими муносиб маҳалда доҳил қилдим ва хинд машойихи шархи ҳам оз мазкур эрди, мумкин бор
тилаб топиб, ҳазрат қутб ул-авлиё Шайх Фарид Шакарганж қ. а.дин сўнгти машойихгача илҳоқ қилдим ва
турк машойихи зикри ҳам озроқ эрди, они доги Ҳазрат шайх ул-машойих Хожа Аҳмад Яссавий р.дин бу
замонгача улча мумкин бор тилаб топиб, зикрларин ва баъзи ҳолоту сўзларин ўз маҳалида дарж қилдим.

Ва Ҳазрат Маҳдуми н. м. н.нинг оти ва мусоири мусохиб машойих қ. а. зикри дағиким, ул мутабаррак
китобда йўқ эрди, мунда кўшдум ва ул китобда дағи авлиёуллоҳ зикридин баъзи сўзким, замон аҳлиға кўп
муҳтоҷ ун-илайҳ эрмас эрди итноб ваҳмидин таркин тутдум ва бу таржимадин ўқсуттум ва чун бу валоят
риёзи муҳаббат насимига мухиб ва футувват шамимиға сабаб бўлди, анга «Насойим ул-муҳabbat мин

¹ Китобдаги арабий ва форсий матнлар Сайфиддин Рафиддинов томонидан таржима қилинган.

шамойим ул-футувват» от кўйдум. Умидим улки, бу насойимдин рухлари тоза ва шамойимдин равхлари беандоза бўлғон азизлар қойил рухини бирор дуо била ёд ва бирор фотиҳа била шод қилғайлар.

Бу тоифа сулукита мукаддима тамҳиди

(70:) **قال الله تبارك وتعالى: ولقد كرمنا بين آدم وحملناهم في البر والبحر (الإسراء)**

Аллоҳу таборака ва таоло айтди: «Биз одам болаларини азизу мукаррам қилдик, уларни қуруқлик (от-увов) ва денгизга (кемаларга) чиқариб кўйдик». Яна Аллоҳ таоло айтадики:

وقال الله تعالى إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَيُّنَّ أَنْ يَحْمِلُنَّهَا وَأَنْفَقُنَّ

مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ (الاحزاب)

(72:)

«Албатта Биз бу омонатни (шариати исломиядаги тоат ва ибодатларни) осмонларга, ерга ва тоғу тошларга кўндаланг қилган эдик, улар уни кўтаришдан (масъулиятдан) бош тортилар ва ундан қўрқдилар. Инсон эса, уни ўз зиммасига олди».

Бу тақдир била андок таҳқиқ бўлдиким, Ҳақ субҳонаху ва таоло маҳлукотда бани одамдин шарифроқ ва бийикроқ халқ қилмайдур, невчунки, маърифатуллоҳ ганжининг амини ва маҳрами улдур.

Ва дедиким,

كُنْتُ كُتْرًا مُخْفِيًّا فَأَحْبَيْتَ أَنْ أَعْرُفَ فَحَلَقْتَ الْخَلْقَ لِأَعْرُفَ.

«Мен бир маҳфий хазина эдим, ўзимни билдириш, танитиш учун барча оламни яратдим». Ва чун маҳлукнинг зотида башариятни доҳил қилди. Башарият муктазоси била алардин нописанд ишлар вужуд тутти. Мунинг ислоҳи учун баъзи бир гузидаги бандалар бошига нубувват тожин кўюб, белига хидоят камарин боғлаб, бу маҳлукнинг амру наҳийа ўз олидидин маҳкум ва буларға хоким қилди. Ва калому аҳком алар учун нозил қилди, то ул маърифатга аларни далолат қилдилар. Чун бу маҳлукот аларнинг асмовъ ва сифотининг мазоҳири эрдилар ва ҳар сифатга муттасиф эрдилар. Ҳар қайси ўз қобилиятига кўра ул сифатга муносибки, анга мазҳар эрди, тараққий ва тафовут зоҳир қилдилар ва зотларида башарият голиб эркан жихатидин мухталиф адён ва милал ароға тушти. Ул замонгачаким, халқнинг ашадди ва ағлази аъроб эрдилар, балки алар аросида қурайшки, аларнинг хидояти учун Ҳазрат Рисолат (с. а. в.)ники муроди оғаринишдин ул ҳазратнинг шарифу пок зоти эрди, ҳабиблиғига муттасиф қилиб, ул гумроҳлар хидоятига йиборди ва аҳкомин ул Ҳазратға нозил қилди. Чун анбиёнинг ашрафи эрди, қавм-ақвомнинг ашадди. Ҳар ойинаким, нозил бўлғон калом қонуни била шариат аҳкомин андокки шарти эрди, тузди ва ботил милални ародин чиқарди ва кобил халқни ул маърифатга мушарраф қилди.

Андокки, киром асхобидинки, бу давлату саодатға фоиз эрдилар, бири ўз ҳолидин хабар берурки, **لو كشف الغطاء ما ازدلت يقيناً** «агар парда кўтарилса, ишонч ортмайдими?»

Ва чун ул Ҳазрат (с. а. в.) анбиёнинг хотими эрди ва андин сўнгра нубувват эшиги боғланди. Ҳар ойинаким, ноқислар тақмилига умматининг комилу олимларини номвар эттики, бурунги анбиё ўрнига علماء امّيٰ كَانِيَّاء بْنِ اسْرَائِيلٍ وَيُّصَدِّقُ الْعُلَمَاءُ وَرَبُّ الْأَنْبِيَاءِ علماء امّيٰ كَانِيَّاء بْنِ اسْرَائِيلٍ وَيُّصَدِّقُ الْعُلَمَاءُ وَرَبُّ الْأَنْبِيَاءِ «умматим уламоси Бани Исроил пайғамбарлари кабидур». Ва яна «Уламо пайғамбарлар ворисидирлар» аҳодиси андин хабар берур ва ул Ҳазратдин сўнгра бузругвор асхоби ризвонуллоҳи таоло алайҳим ажмаъян халойикка бу раҳнамойлиғни бажо келтурдилар ва Ҳақ субҳонаху ва таолоға йўл кўргуздилар ва ул соҳиб давлатлардин сўнгра бу умматнинг машойихи ва авлиёуллоҳ қ. т. а. бу иршодға иштиғол кўргуздилар ва ваъда будурким, олам инкиrozигачаким, миллат ва шариат сийрати мустаким бўлғусидур.

Бу тоифаким, валояту каромат аҳлидурлар ва халойикка иршоду ихдо қилгайлар, муборак зотларининг баракоти бу миллат аҳли бошидин кам бўлмағай.

Бу тоифанинг аъмолу афъол ва муюнилоту риёзотидин баъзини зикр қилмоқ

Буларнинг аввал ишлари тавбадурким, Ҳақ с. т. барча манхий ишлардин аларға ижтиоб каромат қилғай ва андин сўнгра лукма ҳиллиятиким, ул бобда улча мумкиндур, сабй қилурлар. Ҳар ойина **الكافر حبيب الله** «косиб Аллоҳнинг севган бандасидир» мазмуни била кибор машойих баъзи санъатларга иштиғол қилибдурлар.

Ул жумладин, шайх ул-машойих Шайх Абу Саид Харроз қ. р. а. эрдиким, аларни машойих қамар ус-сүфия дебдурлар. Ва шайх ул-ислом мұқарраби Ҳазрат Борий Ҳожа Абдуллох Анзорий қ. р. машойих табақотинким битибдурлар, жамиибы авлиёуллоҳдинким зикр килибдурлар, барчадин аларни күпрак васф килибдурлар ва мартабаларин бийиккрак тутубдурлар. Алар ўтук тикарга мансубдурлар.

Ва Шайх Мұхаммад Саккок қ. с. ким, ўз замони машойихининг ягонаси эрмиш, пичокчиликка мансубдур.

Ва Шайх Абу Ҳафз Ҳаддод қ. р. темирчилик килибдур.

Ва Шайх Абубакр Ҳаббоз қ. с. ўтмакчиликка машхурдур.

Ва Шайх Абулаббос Омилий қ. с. ким, ўз замонининг қутби ва ғавси эрмиш ва султони тариқат Шайх Абусаид Абулхайрнинг хирқа пири эрмиш, қассоблиқ килибдур.

Ва Шайх Иброҳим Ожурыйки, хишт авалабдур.

Ва Мирчай Сафолғурушки, Ҳурросон элининг пири эрмиш, дошгарлик килибдур.

Ва Шайх Абулҳасан Музаййин ва Шайх Баннон – ҳаммол ва Шайх Абулҳасан – најжор.

Ва мутааххир машойихдин замонининг ягонаси Ҳазрат Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд қ. р. а. кимхо нақшини боғламоққа машхурдурлар.

Ва сойир машойихи кибордин ҳам кўпи ҳалол лукма қасбиға музdurлук килибдурлар, ўтин тошибдурлар ва ҳалол лукма бу ишда куллийдурки, ондин файзу маърифат зоянда бўлур.

Ва бир шубҳалик лукма онча тийралик келтурурки, кўп вақт онинг ислохига машғул бўлуб, маълум эмаски, дафъи не навъ сурат боғлар.

Ондин сўнгра шариат риоятидурки, ул жодада истиқомат бўлғай ва улча мумкинтур ондин қадам тажовуз килмағой.

Шайх ул-ислом қ. р. а. дебдурларки, ҳар нимадин бир миқдорни олсалар, бир миқдори қолур, шариатдин ўзгаки – бир миқдори ондин кам бўлса, ҳеч нима қолмас. Бу тоифанинг шариат риояти ва суннат мутобаатидин улуғроқ ишлари йўқдур. Ул ишда русуху истиқоматдин душворроқ амрлариким, Ҳазрат Рисолат с. а. в.дин манқулдурким, бир сабоҳ асҳоб ул Ҳазратнинг муборак маҳосинларида неча тук оқ кўрдиларки, бурунғи кун йўқ эрди. Таажжуб юзидин тафаҳҳус қилдилар, эрса ул Ҳазрат буюрдиларки, ўтган кечаки «Худ» сураси мулоҳазасида (112): «Бас, Эй Мұхаммад, сен ва сен билан бирга тавба қилган зотлар ўзингизга буюрилгани янглиғ тўғри йўлда бўлингиз» оятида тааммул қилур эрдим. Онинг суъбатидин бу воқеъ бўлубдур ва ул Ҳазратнинг суннатларининг риояти ва онда истиқоматки, филҳақиқа Ҳақ с. т. амрининг риоятидур ва ондин душворроқ нима мутасаввар эрмасдур. Бу риояту истиқомат сойир сунандадур. Ва умдаларики, фаройиздур ва ислом арконидур.

Ва онинг аввали шаҳодат қалимасидур ва алҳақ жамиибы авлиёуллоҳ машойих қ. т. а.нинг зикрлари хоҳ хафий ва хоҳ жаҳр ул таркибдур, балки ул қалимаки, мудоваматини ул ерга тегурубдурларки, бирлаҳза ондин ғофил, балки бир турфат ул-айн ондин гойиб бўла олмаслар. Ва ондин машъуғу мустағрақ бўлубдурларки, баъзи бу қалимани эшигтгач, беҳуш бўлуб, йиқилибдурлар. Ва баъзининг ҳам бу қалима истимоъидин руҳлари муфорақат килибдур.

Ва яна бири салоти ҳамсадурки, ул навъки, бу тоифа адo қилибдурлар, ақл қошида маҳол кўрунур.

Ва ул жумладин, шайх Ҳусайн Мансур Ҳаллож қ. с. дурки, бовужуди ул даъволар ва бовужуди салоти ҳамс адосидин бошқа бир кечалик кундузликда Шайх ул-ислом қ. с. дебдурки, минг ракъат нофила гузорлар эрди. Ва аларга қатл бўлғон куннинг кечаси беш юз ракъат адo қилиб эрдилар. Ва султон ул-орифин Шайх Абу Язид Бистомий қ. с. намоз қилса эрдилар, қаъба аларнинг кўкси сўнгакларидин чиқар эрди. Ҳақ с. т. ҳайбатидин ва шариат таъзимидин ва ҳозир ҳалқ эшигурлар эрди. Ва Шайх қ. т.ни баъзи машойих таън қилибдурларки, намоз қилмас. Алар дебдурларки, намоз қилурда манга бир ҳол воқеъ бўлур. Сиз ҳам мулоҳаза қилинг, агар ул ҳол била намоз жойиз бўлса, қилойин. Мулоҳаза қилибдурлар: «Аллоҳу акбар» деб такбiri таҳрима боғлағондин сўнгра, ҳар туки тубидин бир қатра кон бош уруbdур.

Яна бири закотдур. Бу тоифа дунё таркини ихтиёр қилибдурлар. Алардин юздин бири соҳиби нисоб бўлмасларким, аларға закот фарз бўлғай. Баъзики, бўлсалар ҳам тамомин Тенгри йўлиға сарф қилурлар ва миннат жонларига тутарлар.

Шайх Абубакр Шиблӣ қ. с. дин бир факиҳ сўрубдурки, закот адоси не навъдур? Шайх дебдурларки, санга фарз бўлур закотниму дейин? Ё манга фарз бўлур закотниму дейин? Айтибдурларки, манга бўлур закот қайсидур ва санга бўлур закот қайсидур? Шайх дебдурларки, санга бўлур закот улдурким, ҳар икки юз дирамдин беш дирам Тенгри йўлида бергайсан. Манга бўлур закот будурким, ҳар икки юз дирамдин икки юз беш дирам Тенгри таоло йўлида бергаймен. Дебдурларким, икки юз дирамким берилди, яна беш дирам недур? Шайх дебдурларки, ул беш дирамни бурж қилиб, ул икки юз дирам берган шукронага берилғай. Ва бу Абубакр Сиддиқ мазҳабидур (разияллоҳу анҳу).

Яна бири рўзадурким, сойир халойик фажр тулуъидин гунаш ғурубигача емак-ичмақдин ва мубошаратдин имсок қилурлар. Бу тоифа анга кўшиш қилурким, андоқки, емак-ичмақдин бўғузға савм буюргайлар. Жамиъи аъзоға ўз қилур феълларидин рўза буюргайлар. Кўзга номашруъ нимага боқардин ва кулоққа номашруъ ун эшитурдин ва оёққа номашруъ қадам урмоғдин, иликка номашруъ нима тегмақдин ва ало ҳозо жамиъи аъзоға бу дастур била. Ва бовужуди бу сувъубатлар барчадин саъбрөқ кўнгул рўзасидурки, Ҳақ с. т.дин ўзга хеч нима хотирға кечмакдур ва бу рўзани доимий кўнгулга буюурлар.

Исломнинг бу мазкур бўлғон тўрт рукни такмил топқандин **сўнгра ҳаждурки**, сойир халойикқа шарти иститоат ва амни тариқдур. Ва бу тоифага амни тариқ, Ҳақ таоло мулкидадур, яъни ҳар ерки, Ҳақ с. т. мулкидур, онда асраруғчи ўзидур. Ва иститоат онинг хизонаи қарамидурки, ул йўлға бовужуди ул тўрт рукннинг мазкур бўлғон риояти бу навъ амни тариқ ва иститоат била қадам урарлар ва таваккул била ул йўлни катъ қилурлар.

Яна бовужуди шариат риояти ва тариқат одобидурки, бу тоифа маръий тутарлар. Ул адабдурки, яхшию ёмонға ва улуғу кичикка бажо келтиурлар. Андоқки, борча халойикдин ўзларин кичик ва камрок туторлар ва барчаға хизмат хузурида бўлурлар. Ҳаттоқи, ўз фарзандлариға ва ходиму мамлуклариғаки, ҳар неча алардин бекоидалиғ кўрсалар, хушунат бирла аларға сўз демаслар, балки насиҳатни юмшоғ ва чучук тил била қилурлар, ҳаттоқи ўғриғача.

Манкулдурки, Ҳазрат Хожа Абулвафойи Хоразмий қ. р.бир равзан ёргулиғида ўлтуруб, мутолаа қилурлар эрмиш. Бир ўғри андиб, аларнинг дасторларин сирмабдур. Алар ўзлари тарафидин тутубдурлар ва ўғри изтироб била тортор эрмиш. Алар дер эрмишларки, ҳай валлоҳ, эски ва йиртиқдур. Сизнинг хеч ишингизга ярамас. Бу сўзни мукаррар қилибдурлар. Ўғриға асар қилмай тортор эрмиш. Хожа ожиз бўлғондин сўнгра дасторни кўябериб, демишларки, сизга ҳар неча айттуқ, инонмадингиз, очқанингизда кўргунгиздур. Ўғри нарироқ борғач, очиб кўрса, Хожа дегондек, бағоят эски ва пора-пора кўруб, тошлабдур. Хожа билибдурки, кўргач ташлағусидур, кейнича бориб, дасторни олмишлар ва бошлариға чирмарда ўз-ўзлари бирла дер эрмишларки, ҳар неча айттуқки, ярамас, инонмаслар, ўзлари кўрмагунча ташламадилар. Яна бовужуди бу навъ адаб, сахое муфритдурки, они бу тоифа базли мавжуд дерларки, хеч нималарин хеч кишидин аямаслар.

Манкулдурки, Хожа Абунаср Порсо қ. р.нинг Балҳда бир яхши отлари бор эрмиш. Ва ҳокимнинг хотири кўп ул от сори мойил эрмиш. Аммо тиламас эрмишки, шоядки, Хожанинг муборак хотирлари ҳам анга вобаста эркин. Бир кеча икки ўғри иттифоқ қилибдур. Тавилани тешиб, ул отни чиқариб элтибдурлар. Тонг эрта маълум қилғоч, муридлар ва мулозимлар изтироб бирла келиб, Хожаға арз қилибдурлар. Хожа дебдурларки, биз оз минар эрдик, элтган кишиларга биздин дарбойистроқ эркандур.

Асхоб ҳокимға арз қилурлар. Ҳоким ул тамаъиғаки, бу васила била шояд Хожадин тиласа бўлғай.

Туш-тушдоғи ўйллорға кишилар чоптириб, ўғриларни тутуб, бир улуғ навкаридин Хожа хизматиға юборур, икки кўхистоний ўғри била. Асхоб айтурларки, ҳоким ўғрини тутуб, отни фалон улуғ навкаридин йибороидур, тошкоридур. Хожа дерларки, кирсун! Ул навкар киргач, Хожа таъзим учун кўпорлар ва они ўлтурутурлар. Ул киши мулозимлариға ишорат қилурким, ўғриларни киорурлар. Иликлари боғлиғ алар ҳам киргоч, Хожа ҳамул дастур билан кўпорлар ва аларни ўлтурутурлар ва иликларин ештирурлар ва сўрарларки, қайдалиғсиз? – Дерларки, кўхистонлиғ. Сўрарларки, ҳоло, ул ён озим эрдингиз? Дерларки, бале. Дерларки, магар ёёғ эрдингиз? Дерларки, бале. Дерларки, кўпунг, ул от сизга дарбойистроқдур, олинг ва боринг! Ҳоким навкаридин ҳокимға миннатдорлиғ била узр кўлуб юборурлар.

Яна ҳилм ва бурдборлиғдурки, бу тоифага ҳар кимдин ҳар шиддат етишса, алар лутғу мадоро била ўткорурлар ва мукобалада миннатдорлиғ била узр кўларлар.

Ул жумладин азизе эрди, бу тоифанинг мукаммалидин ва Ҳазрат Мавлоно Мухаммад Табодгоний қ. с. нинг кибор асхобидин эрди ва факирнинг алар хизматида кўп иродатим бор эрди. Ва алар яхши ун самоиъға машъуғ эрдилар. Муғаниний бор эрди хуш овоз, аммо кичик ёшлиғ ва девонасору шўх эрди. Мажлиса ўлтуратурғоч секриб, ул азизнинг бўйниға миниб, аёғин депсан эрди. Алар риғқу мадоро била айтур эрдилар: Ҳордингиз эркин, тушсангиз ҳам сиз билурсиз. Эл маломат қилдилар. Эрса, алар манъ қилдиларки, ул ажаб қараму эхсон қиладурки, айтмайдурки, кўп, тошқори бозорға ушбу дастур била мани элт! Агар деса эрди, элтмоқдин ўзга не чора бор эрди?

Яна ризодурки, ҳар не Ҳақдин келса, ва ҳар ким сабаб бўлса, мусаббибдин ўзга кишини арода кўрмагайлар. Ва ризо изхоридин ўзга алар тилига ва кўнглига кирмагай. Ҳам ушбу мазкур бўлғон азизнинг бир ўғли бор эрди. Бағоят қобил, хусни ҳулқи бағоят камолда ва бир ёлғуз ўғил эрди. Қазоро бемор бўлди ва неча кундин сўнгра Тенгри хукмин буткарди. Бир шаҳр ҳалқи шоҳдин гадогача ул сабабдин мотаме эрдилар. Ул азизнинг ҳолиға ва либосиға тағиyr бўлмади. Мотамеларға кўнгул бериб, Ҳақ ризосиға тарғиб қилур эрдилар. Вокеъ то кўтардилар ва мадғанға элттилар, ўзи қабр ичиға кириб азиз фарзандин шаръ

важхи била қабрда қўюб, мағфират дуоси қилиб чиқти ва сўзи бу эрдиким, «Аллоҳнинг ҳукмига бизни рози қилди». Ва шаҳр ҳалки, акобири ашроф барча лол эрдилар.

Яна сабрдурким, ҳар не Ҳақдин юзланса, таҳаммул пеша қилғай ва ҳар бало келса, сабр қилғай.

Ул жумладин Шайх Саҳл бин Абдуллоҳ Тустарий қ. р. а.дин манқулдурким, алар йиллар бавосир маразига мубтало эрдилар. Ва ҳол улким, алар ул замоннинг машойихи аросида мустажоб уд-даъво эрдилар. Ҳар кишига бир, суъубату балое воқеъ бўлса, алардин дуо истидъо килур эрдилар. Алар дуо килғоч, мустажоб бўлуб, ул ташвишдин кутулур эрди. Йиллар ул саъб маразига сабр қилиб, дуо қилмадиларки, ҳар не Тенгридин келса, хушдур. Биз они нечук рад қилали?

Яна сидқурким, ғайри воқеъ сўз тилга мутлако жорий бўлмаой.

Манқулдуркими, Ҳажож б. Юсуф қатлидин имомзодалардин бири қочиб эрди ва кейнича жамиъи қавуб келур эрдилар. Бу тоифадин бировки, ул имомзодаға ихлосу хизматкорлиғи бор эрди, йўлукти. Алар изтироб юзидин дедиларки, бир ер топсанг, бизни ёшурки. Бу жамоат бизнинг қатлимизға келадурлар. Ва ийнак етиштилар. Ул дарвеш дедики, бу вайронага киринг! Анда бир бузук бор эрди. Имомзода онда жон ҳавлидин кирди. Киргоч, кавиб келадурғонлар ул дарвешға еттилар. Сўрдиларки, бу борадурғон киши қаён борди? Ул дарвеш дедики, бу бузукқа кирди. Алар бир неча йиғоч ва қамчи уруб, дедиларки, они узасун деб, бизни ҳаялға солурсан, деб ўттилар. Алар кетгандин сўнгра имомзода чиқиб, кўнгул қолиш килдиким, раво бўлгойким, ўзунг вайронада бизни ёшуруб, ўзунг душманға сўроғ берурсен? Ул дарвеш айттиким, эй маҳдумзода, манинг ростликим баракатидин ҳалос бўлдунг. Энди ўз фикрингни қил, деди. Ва анинг маҳласига тадбир килдиким, ул ҳалос бўлди. Ва бу навъ ҳамида ахлоқ ва писандида сифотки, бу тоифадин воқеъдур, кўпдурки, агар шарҳин қисса, яна бир китоб ясамоқ керак.

Ва **яна азим риёзатларки**, шариат ани мутаайин қилмайдур. Ҳам бу тоифадин мутанаввиъ воқеъ бўлибдурки, онинг ҳам шарҳининг тули бор. Ул жумладин бири, ният била бир ойда бир ифтор қилмоқ ва бир ойда бир вузуъ била намоз қилмоқки, баъзи машойих р. а. а.дин воқеъ бўлубдур. Ва Султони тариқат Шайх Абу Саид Абулхайр қ. с.ким авойили сулукда алар ҳар кечи бир ҷоҳдин бош тўбан ўзларин осар эрмишлар ва тонггача зикр айтур эрмишлар. Ва андоқ бўлур эрмишки, муборак кўзларидин қон келур эрмиш. Ва Ҳазрат Шайх ул-ислом қ. р. дурким, Ҳирида саккиз ботмон нон бир тансуға эрмиш ва алар ёзи гиёҳи бирла кун кечуур эрмишлар. Ва Шайх ул-ислом Шайх Аҳмад Жом қ. с.ким, ўн саккиз йил Язд тоғиға чиқиб, ҳалқдин иъроҳ қилиб, ул тоғда тоат қилибдурлар. Эл юзин кўрмайдурлар ва онда емак маълум эмас эркондурки, қайдин ва кишида киймак қайдин? Ҳар ойинаким, бу бузургворларға Ҳақ субҳонаху ва таоло бу сuluку риёзатлари муқобаласида ўз фазлу қарами бирла онча мавҳибат насиб қилибдурки, олам салотини юзларин аларнинг остоналариға суртубдурлар ва рўзгорларининг шарафи кўрубдурлар алардин бир назар истидъосига ва аларнинг муборак назарларин баъзига солибдурлар, баъзига йўқ.

Авлиёуллоҳға воқеъ бўлғон ҳаворики одоту каромот баёни

Ва ул кўпдур авлиёуллоҳнинг маротибидек.

Ул жумладин бир нечаси булардурлар: Маъдум ижоди ва мавжуд иъдоми ва маствур амр изҳори ва зоҳир амр истори ва дуо истижобати ва оз муддатда баъида масофат қатири ва ҳисдин гойиб ишларга иттилоъ ва андин хабар этмоқ ва воҳид замонда мутаъаддид ва мухталиф маконга ҳозир бўлмоқ ва мавто иҳёси ва иҳё иматоси ва жамодот ва наботот ва ҳайвонот каломининг самоъи ва маонийсиға вукуф топмоқ, тасбиҳдин ва атьимаю ашириба изҳори ҳожат вақти бесабаб зоҳир бўлмоқ ва сув устида юрумоқдек ва ҳавода сайр қилмоқдек ва емак ул ниманики, одатан ул ғизо бўлмағай ва ҳайвонот тасхири ва баданда муфрит кувват изҳори андоқки, дарахтни тубидин қўнформоқ, самоъ вактида. Ва деворни бармоқ ишорати била шак қилмоқ ва илик ишорати бирла муҳолифнинг бошин учурмоқ ва дарёларда ғарқ бўладурғон кемани тутуб, қирокға чиқармоқ ва олам ҳаюолосида ҳар не навъ тасаррufики, ҳар не тиласа қилмоқ, мисли ёмғур ёғదурмоқ ва ел эстурмоқ ва сел келтурмоқ ва дафъ қилмоқ вачувуртка оғатини дафъ қилмоқ ва ҳар сурат била мутамассил бўлмоқ. Биёбонда саргашта ва овора бўлғонларға раҳнамойилик қилмоқ ва дастгир бўлмоқ.

Ва Ҳақ с. т.ға андоқ муқарраб бандалар ва дўстлар ҳам борки, бу борча мазкур бўлғон ҳолатдин ижтиnob қитулрлар, балки ор қитулрлар, невчунки, бир турфатулайн Ҳақ с. т. шуҳуду истиғроқидин ғоғил бўла олмаслар. То ул саодатдин ғоғил бўлмогунча бу нималарга майлу илтифот қисса бўлмас. Ҳар ойинаки, ул мақсади аслийдин ҳар амрки, бу бузуркворларни бир лаҳза ғоғил қилғай агар барча беҳиши жовидондурки, аларға дўзахча бор, андин ижтиnob ё ор қиссалар, муҳиқ бўлғайлар. Умид улдурки, бу

залолат водийсида гумрохдек маҳрумлар бу хидоят оламида раҳнамойларнинг оёғи туфроғи била тийра бўлғон ботин сўзларин ёрутмоққа баҳраманд бўлғайлар. Ва хокисор бошин ул аёғларға туфроқ килмоқ била сарбаланд. Эмди алар зикрига шуруъ киласи. Мутолаа ахлиға маълум бўлсунки, «Нафаҳот» дастури била бу китобда «шайх ул-ислом» ҳар ердаким мазкур бўлур, ондин максуд ҳазрат Хожа Абдулоҳ Аңсорий қ.с. дур ва «Ҳазрат Маҳдумий» ҳар ердаким марқум бўлур, жаноби Маҳдумий нуввира марқадуҳу нурандур.

1. Шайх Увайс Қараний қ. р.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اوصي القرىء خير التابعين باحسان و عطف

Аллоҳнинг пайғамбари айтган: «Увайс Қараний эҳсон ва меҳрибонлиги билан тобииинларнинг яхшисиdir». Гоҳ-гоҳ Ҳожаи олам с. а. в. муборак юзин Яман сори килиб дер эрдиким, онинг вассофи Ҳожаи коинот бўлғай ва нафаси нафаси Раҳмон бўлғай, васф килмоқ бағоят беодоблик бўлғай. Ҳам Ҳожаи коинот с. а. в. буюрубдурким, тонгла киёмат куни Ҳақ с. т. етмиш минг фаришта Увайс сурати била яратқой. То ул аларнинг аросида аросотға кириб, беҳиштга борғай. То ҳеч ким маълум қилмагай Тенгридин ўзгаки, ул қайси биридурки, ул дунёда барча ҳалқ қўзидин ёшурун Тенгри таолоға қуллуқ қилур эри. Қиёматда доғи Тенгри таоло ани барча номаҳрам қўзидин маҳфуз тутқай.

Наклдурки, Ҳазрат Рисолат с. а. в. оламдин ўтарда, асхоб р. т. а. сўрбурдурларким, сизнинг муракқаъ кимга ҳаволадур? Дебурларки, Увайс Қаранийға берсунлар ва десунларки, манинг умматимни дуо қилсун! Ҳазратдин сўнгра Форук ва Муртазо р.т.а. Кўфага бориб, Яман элидин сўруб, Қаранда Увайсни топдиларким, тева кутуб юрур эри. Муракқаъни топшуруб, уммат учун дуо истидъо қилдилар ва бу маънида сўз кўпдур. Шарҳи била билайнин деган киши «Тазкират ул-авлиё»ни ўқусун. Онинг ҳолотини тамом битиса, яна бир бошқа китоб битимак керак.

Уҳуд урушида Пайғамбар с. а. в.нинг муборак тиши шаҳид бўлғонин эшитиб, мутобаат учун ўттиз икки тишин ушотти. Ҳар биринки, ушотур эри, дер эрдики, шояд бу тиш эмас эри экин. Яна бирни ушотур эри. То мундок қилиб, барча тишларин ушотти. Ва Ҳазрат Рисолат с. а. в.ни кўрмабдур эри ва ул Ҳазрат ҳам они зоҳир қўзи била кўрмабдур эрдилар. Маъною руҳоният юзидин тарбият қилиб эрдилар. Бу жиҳатдин ҳар кишинингки, бу тоифадин зоҳир юзидин пири маълум бўлмаса ва машойихдин бирининг руҳи они тарбият қилғон бўлса, они Увайсий дерлар.

2. Ҳабиб Аъжамий қ. р.

Комил риёзати ва воғий муомалоти бор эри. Аввойилда ғаний эри, элга ёрмок судға берур эри. Ҳар кун муаддиларға ёрмок тилай борур эри. Агар важҳ адo қилдилар, яхши, йўқ эрса, аёғининг муздин олур эри ва андин кут қилур эри ва ҳалқ тилига бу сифат била мазкур бўлур эри. Ва тавбасиға сабаб бу эрдики, бир кун бу навъ важҳдин таом пишуруб эри. Сойил شیا شایخانیلлоҳ «Аллоҳ учун бирор нарса бер!» деди. Ул аччиғланиб, сойилни қавдики, таом оздур, санга етмаз.

Хотуни чун таомни чиқарурға қозоннинг бошини очди кўрдики, ул таом тамом қон бўлубдур. Ани тилаб кўргуздики, сойилға шиддат қилғанинг шумлуғидин бу хол воқеъ бўлубдур. У бу ҳолни кўргач, холи мутағайиъир бўлуб, Шайх Ҳасан Басрий хизматига етиб, ҳар нединки бор эри, чиқиб, инобат юзидин тавба қилди ва ҳар кимда ҳар несики бор эри, анга мусаллам тутти ва машғул бўлди. Ва Шайх Ҳасан Басрий қ. с. қошида қундуз илм ўрганур эри ва кеча тонг отгунча тоат қилур эри. Ва ани «Аъжамий» анинг учун дерлар эрдики, Қуръонни дуруст ўқуй олмас эри, аммо соҳибкамоллар анинг қошида тифли мактаб эрдилар. Бир хунийни дорға осиб эрдилар: Ҳабиб андин ўтарда қўзи анга тушти. Кеча ул хунийни воқеада кўрдилар, беҳиштга жилва қилур. Сўрдиларки, сен ул феълинг била бу мартабага нечук еттинг? Дедики, мени у ердаки қатл қилдилар, Ҳабиб Аъжамий ўтуб борур экандур, қўзи манга тушубдур, бу манзилат анинг бир назари баракатидин топтим.

3. Абу Жозим Маккий қ. т. с.

Ҳасан Басрийнинг шогирдидур ва кўп машойих сухбатига етибдур ва узун умр топибдур. Ва машойихнинг анинг таърифида муболағалари бор эрмиш. Ҳишом б. Абдулмаликки, халифа эри, андин сўрадики, недурки, анинг сабабидин нажот топқайбиз? Деди: улдурки, ҳар не олсанг, бир ердин

олғайсенки, ҳалол бўлғай ва бир ерга борғайсенки, Ҳақ бўлғай. Ҳишом деди: муни ким қила олғай? Деди: улки дўзахдин мутаваҳҳим бўлғай ва беҳиштқа толиб ва мақсуди – Ҳақ ризоси.

4. Атаба б. Ғулом р. т.

Ажаб равиши бор эрди ва нафсни доим таабда тутар эрди. Ҳасан Басрийнинг шогирдидур. Тавбасининг сабаби буни дебдурларки, бир заифага ошиқ бўлубдур. Маъшуқиға хабар қилибдурларким, фалон сенга ошиқдур. Маъшуқа эълом қилибдурки, менинг қайси узвум санга мақбул тушубдур? У дебдурки: Кўзларинг. Ул заифа икки кўзини ўюб, бир табаққа солиб, анинг қошиға йиборибдурки, инак маҳбубингга наззора қил. Анга ғарип ҳолат даст бериб, тавба килиб, Тенгри йўлиға кирибдур.

5. Молик Динор қ. т. с.

Бу тоифанинг акобиридиндур. Атосининг оти Динор эрмиш. Ва ул бандазода эрмиш, аммо икки оламдин озода эрмиш. Баъзи дебдурларки, ул кемага кирибдур ва соҳилга етганда, кемачилар музд тилабдурлар ва анинг музд бергунча важҳи йўқ эркандур. Кемачи анга катиф изо кила бошлабдур. Дарёдин чандин ҳазор балиқ ҳар бири бир динор оғизлариға тутуб, сувдин бош чиқарибдурлар. Бирининг оғзидин олиб, кемачига берибдур ва анинг музди бир динор-ўқ экандур. Бу сабабдин ани Молик Динор дебдурлар. Ва ул Шайх Ҳасан Басрий қ. с. сухбатига етибдур. Ул дебдурки, «Каломуллоҳда ўқубменки, Тенгри таоло бандасига икки иноят қилибдурки, малоикаи муқаррабиндин Жаброил ва Микоилға қилмайдур. Бири буки, дебдурки:

فَإِذْ كُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (البقرة: 152)

«Бас, мени эслангиз, мен ҳам сизларни эслайман ...» Яна бири буки, дебдур

أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (غافر: 60)

«Дуоларингизни мустажоб қилурман». Анинг вафотидин сўнгра бузурге ани воқеада кўруб сўрдиким, Тенгри санга не қилди? Ул дедики, Тенгрини кўрдум, мунча гунохимки бор эрди, барисини яхши гумоним жиҳатидинки, Тенгрига бор эрди, маҳв қилди ва бағишилади. Яна бир бузург ани ва Шайх Муҳаммад Восиъ қ. р. воқеада кўрубдурки, иккиси беҳиштқа борур эрдилар. Молик Динор Муҳаммад Восиъдин илгарирак эрди. Дебдурки, Муҳаммад Восиъ Моликдин олимроқ ва комилроқ эрди, бу нечук андин илгарирак беҳиштга борадур? Дебдурларки, дунёда анинг икки кўнглаки бор эрди ва Моликнинг бир.

6. Муҳаммад Восиъ р. т.

Ўз замонининг беназири эрди ва тобииндин кўпга хизмат қилибдур ва сухбатига етибдур ва кўп машойих била сухбат тутубдур, ул жумладин, Шайх Ҳасан Басрий қ. р. дур. Ул дебдурки, хуш ул кишиким, оқшом оч ётқай ва тонг эрта оч кўпқай ва бу ҳол била Тенгрини хушнуд бўлғай. Бираф андин васият талаби қилди. Ул деди: санга бир васият килайким, ҳам бу дунёда подшоҳ бўлғайсен ва ҳам ул дунёда. Ул киши айттики, айт. Дедики: бу дунёда зоҳид бўл ва ҳеч кишидин тамаъ қилма, то барча ҳалқ санга муҳтоҷ бўлғайлар, мундок бўлғандин сўнгра ложарам сен ғаний ва подшоҳ бўлғайсен ва дунёда мундок бўлғон охиратда ҳам шодшоҳдур.

7. Абдуллоҳ Муборак қ. т. с.

Ани уламонинг шаҳаншоҳи дер эрмишлар ва жуду шиқоатда замонининг ягонаси эрмиш. Ва тарикат асхобининг муҳташами. Ва бу қавмнинг машойихининг кўпининг сухбатига мушарраф бўлубдур. Ва машхур тасонифи бор.

Бир кун ул келур эрди ва Суфён Саврий ва Фузайл Аёз қ. с. ҳозир эрдилар. Суфён деди: кел эй машриқ ахлида эр! Фузайл деди: ва мағриб ахлида ва иккисининг аросида.

Анинг тавбасининг ибтидоси бу эрдики, бир канизак ишқига гирифтор бўлди. Бир қиши кеча тонг отқунча маъшуқ девори тубида туруб эрди ва устига қор ёғадур эрди ва ул хабарсиз. Сахар намозин айтурда ул хуфтан соғинди. Кундуз бўлғондин сўнгра ул ҳолға воқиғ бўлди, ўзига дедики, эй Муборакнинг номуборак ўғли, ўёт санга бу авқотингдинки, агар имом намозда бир сурани узунроқ қироат қилса, ториқиб, телбарарсен ва муунунгдек кечча нафсинг ҳавосига тонг отқунча мундок азоб тортарсанки, суубатидин хабаринг йўқтур. Кўнгли бу дарддин бузулди ва бори ишдин тавба қилди ва сулукка машғул

бўлди. Иши ул ерга еттики, Маккадин Мадинаға дегинча маҳофасин ашроф эгинглариға кўтариб элтурлар эрди.

Назъ ҳолатида ҳар не бору йўқин дарвешларга улашиб эрди. Муридларидин бири дедики, эй Шайх, уч қизинг қолдилар ва ҳеч нима қолмади, алар фикрини не қилдинг? Дедики, мен алар ҳадисин дебмен:

وَهُوَ يَتَوَلُ الصَّالِحِينَ (الاء اف: 196)

«у солиҳ бандаларга ёр бўлур». Салоҳ ахли корсози улдур. Ҳар кимки, анинг корсози ул бўлса, яхшироқки, Абдуллоҳ Муборак бўлгай. Ва борур замонда кўз очиб, қулуб айтур эрди:

لِمَنْ هَذَا فَلَيَعْلَمُ الْعَامِلُونَ (الصافات: 61)

«амал қилувчилар мана шундай (мангу баҳт-саодат учун) амал қилсинлар», ва дунёдин ўтди. Анинг маноқиби зикрин тилаган киши Ҳазрат Шайх Фаридуддин Аттор қ. с.нинг «Тазкират ул-авлиё»сида тиласунки, вофий битибдур.

8. Абуҳошим Сўфий қ. с.

Аввал кишиким, сўфий дедилар ул эрди. Куфийул-аслдур, Шомда Шайх эрди ва Суфён Саврий қ. с. била муосир эрди. Ва Суфён сўзибурким,

لَوْ لَا أَبُو هَشَمَ الصَّوْفِيُّ مَا عَرَفَتْ دِقِيقَ الرَّيَاءِ

«Агар Абуҳошим Сўфий бўлмаганда эди, риёнинг нозик маъноларини тушуниб етмаган бўлар эдим». Аввал хонақоҳим, сўфийлар учун бино қилдилар, Шомнинг Рамласида эрди. Ва ул бу навъ эрдиким, тарсолар улуғи овга борадур эрди, кўрдиким, икки дарвеш бир-бирига стиб, муҳаббат юзидин кўруштилар ва мувофақат била ўлтуруб, улча егуликлари бор эрди, едилар, тавозуъ била бир-биридин айрилиштилар. Кўрадурган кишига аларнинг бу улфат била муомалалари хуш келиб, бирин тираб сўрдиким, ул биринг санга не бўлур? Дедиким, ҳеч нима. Дедиким, не киши эрди? Дедиким: танимасмен. Дедиким, қайдиндур? Дедиким, билмасмен. Дедиким, бас, сизинг орангизда бу навъ улфат қайдин эрди. Дедиким, бизнинг тарикимиз будур. Сўрдиким, бир ерки сиз жамоат анда йигилгайсиз, борму? Дедиким, йўқ. Дедиким, мен сизинг учун бир ер ясайким, анда йигилишгайсиз. Ва Рамлада ул хонақоҳ ясади. Ва Шайх ул-ислом қ. с. сўзибурким,

خَيْرٌ دَارٌ حَلٌ فِيهَا خَيْرٌ أَرْبَابُ الدِّيَارِ وَقَدِيعًا وَفَقَ اللهُ خَيْرُ الْخَيَارِ

«яхши инсонлар ташриф буюрган манзил хонадон – энг яхши жойлардир. Ва қадимдан Аллоҳ яхшиларни яхшилар билан келишириб қўйган». Ва Ҳошим сўзибурким, лقلع الجبال بالأبر ايسر من اخراج الكبر من القلوب игна била тоғни қозмоқ тақаббурни кўнгуллардин чиқармоқдин осонроқдур. Абуҳошим, Қози Шурайхни кўрдиким, Яҳё Холид уйидин чиқди, йиғлади ва дедиким, اعوذ بالله من علم لا ينفع «Аллоҳдан манфаатсиз илмдан паноҳ тилайман» Мансур Аммор Дамашкий дебурким, Абуҳошим бемор эди, ўлум беморлиғи. Дедимким, ўзунгни нечук кўрасен? Деди: азим балода кўрадурмэн, аммо ҳаво, яъни меҳру севуклук балодин ортуқдур, яъни бало азимдур, аммо меҳр оллида ҳакирдур. Шайх ул-ислом қ. с. дедиким, агар бало ҳаво чоғлик бўлса эрди, ҳаво бўлмагай эрди.

9. Зуннун Мирий қ. т. с.

Аввалғи табакадиндур. Оти Савбон б. Иброҳим, кунияти Абулфайз ва лақаби Зуннун. Ул Мисрнинг Ихмим деган мавзеида бўлур эрдиким, имом Шофеъи р. а.нинг қабри андадур ва Зуннун Молик Анаснинг шогирдиидур ва онинг мазҳабидадур ва «Муватто»ни андин эшитиб эрди ва фикҳ ўқуб эрди ва анинг пири Шайх Исроғил эрди, Мағрибда. Ва Шайх ул-ислом дебурки, Зуннун ул киши эмаски, они каромат била ситойиш қилғайлар ва мақомот била оройиш бергайларким, мақому ҳол онинг илгига сухра эрди ва дармонда. Вактнинг имоми ва рўзгорнинг ягонаси ва бу тоифанинг бошидур ва барчанинг нисбати ва изофати ангадур. Аввал кишиким, ишоратни иборатка келтурди ва бу тарийқдин сўз айтти, ул эрди. Чун

яна бу табақада Жунайд қ. с. пайдо бўлди. Бу илмга тартиб бериб, баст қилиб, кутуб битиди. Чун Шиблий қ. с. ароға кирди. Бу илмни минбар устига айтиб, ошкоро қилди. Жунайд сўзибурким, биз бу асрорни ёшурун уйларда ва сардобаларда маҳрамларга айтур эрдик. Шиблий минбар устига айтиб, элга ошкор қилди.

Зуннундин сўрдиларким, мурид кимдур ва мурод ким? Ул айттиким, «Мурид талаб қиласи ва мурод қочади». Шайх ул-ислом дедиким, мурид тилар ва андин юз минг ниёзу мурод қочар ва андин юз минг ноз.

Ва Зуннун сайёх эрмиш. Дебдурки, бир кун борур эрдим, бир йигит кўрдумки, анда шўре бор эрди. Дедим: қайдинсан, эй ғариб? Деди: Ғаримбу бўлур улки, онинг била мувонасати бўлғай? Бу сўздин кичкириб, бехуш йикилдим. Ҳушумға келгандин сўнгра дедиким, сенга не бўлди? Дедимки, дору дардға мувофиқ тушти. Шайх ул-ислом қ. с. дедиким, онинг хастаси пайдодур. Улки они кўрмиш бўлғай, жон онинг танида шайдодур. Ҳар қайда ором тутса, душман анга ром бўлғайким, ул ғарибларнииг ватанидур ва муфлисларнинг моясидур ва бегоналарнинг ҳамроҳи. Ҳарқачон бирорни топсангки, бизоатинг анинг илкида бўлғай ва дардингга онинг доруси мувофиқ. Зинҳор этокин иликдин берма ва берк тут! Зуннун дебдурким,

ما أعز الله عبداً بعْزَ لِهِ مَنْ يُدْلِهُ عَلَى ذَلِكَ نَفْسَهُ

«Аллоҳу таоло бандасининг нафсини унга хор қилиб кўрсатиши, уни улуғ киладиган ҳар қандай нарсадан кўра азизроқ ва муҳимроқдир». Ва ҳам ул дебдурким,

احفظي الحجاب وأشده رؤية النفس و تدبيرها

«махфийроқ ва қаттиқроқ парда – нафсни кўриш ва унга тадбир қилиш, яъни жиловлашдир». Ва ҳам Зуннун дебдурким,

التفكير في ذات الله جهل والإشارة إليه شرك وحقيقة المعرفة حيرة

«Аллоҳ зотини тафаккур қилиш нодонлик ва унга ишорат қилиш ширкдир. Маърифатнинг ҳақиқати ҳайратдур».

Шайх ул-ислом қ. с. дебдурки, ҳайрат иккидур: бири ом ҳайрати ва ул илходу залолат ҳайратидур ва яна бири хос ҳайратидур ва ул ҳайрат аёндадур ва топмоқдур ва ҳам онинг сўзибурким, аввал узулмак ва қўшулмоқ ва охир не узулмак ва не қўшулмоқ. Зуннун Магрибга борди, азизедин ким мутақаддимин машойихдин эрди, бир масъала сўрғали. Ул дедиким, не учун келибсен? Агар келибсенки, аввалин ва охирин илмин ўргангайсен, мунунг юзи йўқтурким, бу барчани ул билуру бас ва агар келибсенким, они тилагайсен. Аввал гомким, бу сори кўтардинг, ул анда хозир эрди. Шайх ул-ислом қ. с. дебдурким, ул ўз тилагучисининг йўлдошидур. Онинг илкин тутуб, ўз талабида югуртур. Зуннун қ. с. дедиким, уч сафар қилдим ва уч илм кетурдум. Аввалки сафарда илме кетурдумким, хос қабул қилди ва ом ҳам қабул қилди. Иккинчи сафарда илме кетурдумким, хос қабул қилди ва ом қабул қилмади. Ва учунчи сафарда илме кетурдумким, не хос қабул қилди ва не ом «қочоқ, қувғин ва ёлғиз бўлиб колдим».

Шайх ул-ислом қ. с. дедиким, аввал тавба илми эрдиким, они хосу ом қабул қилдилар. Иккинчи, таваккул ва муомалат ва муҳаббат илми эдиким, хос қабул қилдилар ва ом йўқ. Учунчи, ҳақиқат илмидурким элнинг илму акли тоқатидин ташқари эрди. Халойиқ англамадилар ва ани инкорға кўптилар. Ул вақтгача ким, таърих икки юз кирқ бешда Зуннун қ. с. оламдин ўтти. Жанозасин элтурда бениҳоят яшил қушлар жинозасига соя қилиб эрдилар. Андоқким, борғон халойиқ аларнинг кўлагасида эрди. Андин сўнгра Зуннунга халқ қўнглида қабул воқеъ бўлди. Сўнгки кун анинг қабри бошида битилгон топтиларким,

ذو النون حبيب الله و من الشوق قتيل الله

«Зуннун Аллоҳнинг суюкли бандаси ва шавқи туфайли Аллоҳ йўлида жонини фидо қилгувчидир». Ва ул бир хат эрдиким, одамилар хатига ўхшамас эрди ва они ҳар неча юсалар яна битилган кўрунур эрди. Шайх ул-ислом дедиким, ул сўнгги сафар қадам била эмас эрдики, они қадам била бормаслар ва ҳимам била борурлар ва онинг жинозасига қўлака солғон қушлардек. Қушлар муддатдин сўнгра Шофеъий р. а. шогирди Муъаззинийнинг жинозасига кўрдиларким, соя солдилар, валлоҳу таоло аълам.